

ZBORNİK O EMERIKU PAVIĆU

Knjižnica
TIHI PREGAOCI
Knjiga 12

Urednici
Pavao Knezović i Marko Jerković

Izvršni urednik
Marinko Šišak

ISBN 978-953-7823-35-1

ZBORNİK
O
EMERIKU PAVIĆU

*Zbornik radova sa znanstvenoga skupa
„Emerik Pavić i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj“
Osijek, 23.-25. svibnja 2013.*

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, 2014.

Branka Tafra – Petra Košutar

JEZIKOSLOVNO PALJETKOVANJE PO OSAMNAESTOM STOLJEĆU

Pregledni rad
UDK 811.163.42 (091)

Uvod

Predugo se 19. stoljeću davala velika važnost za povijest hrvatskoga književnoga jezika, a zanemarivala važnost prethodnoga stoljeća. Danas se zna koliko je 18. stoljeće pridonijelo standardizaciji hrvatskoga jezika i uopće slavenskih jezika (Sesar 2004), ali i mnogih europskih. Zato i ne čudi veliko zanimanje za pisce iz toga stoljeća, pa i za slavonske osobito ako se ima na umu da je Slavonija tek s 18. stoljećem ušla na književnu pozornicu. Premda se naslovom sugerira da će biti istraženo ono što je još ostalo neobrađeno, možda neki nepoznati ili manje poznati franjevac, ili neko novopronađeno djelo, to neće biti tema ovoga rada. Obradit će se nekoliko naoko manjih, različitih tema, zbog toga u naslovu *paljetkovanje*, kojima se nije posvećivala dovoljna pozornost u dosadašnjoj kroatističkoj literaturi, ili koje su manjkavo obrađene, a koje smatramo temeljem jezikoslovnoga istraživanja povijesti hrvatskoga književnoga jezika. Ukratko ćemo se kritički osvrnuti na dosadašnju istraženost hrvatskoga književnoga jezika u 18. stoljeću, na različite pristupe kako bi se propitala metodologija istraživanja hrvatskoga književnoga jezika 18. stoljeća. Potom će se prevrednovati neke jezikoslovne spoznaje o tom razdoblju i raspraviti jezikoslovno pojmovlje i nazivlje upotrebljavano u dosadašnjim istraživanjima kako bi se stvorio teorijski okvir za daljnja istraživanja te time dao prilog povijesti hrvatskoga jezikoslovlja. Da bi se dobila valjana polazišta za književnojezična povijesna proučavanja, potrebno je odgovoriti na nekoliko pitanja, ponajprije treba krenuti od toga je li u 18. stoljeću riječ o nekoliko pokrajinskih književnosti, slavonskoj, dalmatinskoj, kajkavskoj, ili je ta književnost nedjeljiva, jer o atributu uz nju ovisi i ocjena jezika kojim je ona pisana. U uskoj je to vezi i s pitanjem jesu li slavonski pisci toga doba bili uronjeni samo u domaću književnu i jezičnu tradiciju, ili su napravili iskorak iz nje. Gradba temeljâ za svako proučavanje jest valjano imenovanje pojmova u istraživanom području. Propitivanja u ovom radu većim su dijelom i općejezikoslovna, ali je zbog povoda za njegovo pisanje (znanstveni skup o fra Emeriku Paviću) sužen vremenski i zemljopisni prostor oprimjeravanja iznesenih stajališta.

Kroatističke jezikoslovne granice 18. stoljeća – pogled unazad

Razni su aspekti hrvatskoga jezikoslovlja i hrvatskoga književnoga jezika 18. stoljeća obrađeni u mnogim radovima koji su objavljeni po časopisima i zbornicima, a pregledi toga vremena dani su u monografijama o povijesti hrvatskoga književnoga jezika u kojima 18. stoljeće čini jedan dio. Prva i najpoznatija takva monografija djelo je Zlatka Vincea pod naslovom *Putovima hrvatskoga književnoga jezika*,¹ u kojoj je stotinjak stranica posvećeno razvoju hrvatskoga književnoga jezika od Bašćanske ploče do Kačića i Relkovića, dok se ostatak bavi hrvatskim književnim jezikom u 19. stoljeću. Riječ je o takozvanoj vanjskoj povijesti književnoga jezika, odnosno o proučavanju izvanjezičnih činjenica vezanima uz povijest književnoga jezika, izdanjima jezičnih djela, djelovanju jezikoslovaca, odnosu vlasti prema jeziku, službenim propisima o jeziku i slično. Uz Vinceovu tu je i sinteza povijesti hrvatskoga književnoga jezika Milana Mogušića *Povijest hrvatskog književnog jezika*.² Knjiga je sadržajno podijeljena po stoljećima pa je jedno poglavlje posvećeno i 18. stoljeću. Mogušić se vodi kontinuitetom razvoja hrvatskoga književnoga jezika te 18. stoljeće obrađuje kao nastavak na prethodno naslovljujući jedno potpoglavlje u njemu “Utrtim stazama hrvatskih leksikografa i gramatičara”, a drugo “Književni jezik kajkavske stilizacije”. Najnoviju sintezu povijesti hrvatskoga jezika napisala je poljska jezikoslovka Barbara Oczkova pod naslovom *Hrvati i njihov jezik*.³ Autorica po uzoru na strane povijesne sinteze, prikazuje i vanjsku i unutarnju povijest hrvatskoga jezika, odnosno dijalektološku i sociolingvističku. Uz danu povijest, u uvodnom dijelu koji je teorijski, definira i glavne pojmove kojima se u knjizi koristi poput književnoga i standardnoga jezika, a raspravlja i o periodizaciji povijesti hrvatskoga jezika prikazujući na jednom mjestu brojne rasprave koje su pisane u Hrvatskoj dugi niz godina. Osamnaesto stoljeće dijeli na dva dijela, pa joj tako prva polovica pripada razdoblju koje karakterizira književna tronarječnost, dok drugu polovicu smješta u sljedeće razdoblje koje traje do 1836. godine i koje obilježava kajkavsko-štokavska dihotomija. Uz Oczkovicu, koja je u ponekim dijelovima, npr. u onom o periodizaciji, usporedila hrvatsku situaciju s poljskom, jedina monografija koja na jednom mjestu

1 Puni naslov knjige glasi *Putovima hrvatskoga književnog jezika: Lingvističko-kulturno-povijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*, Zagreb, ¹1978, ²1990. i ²2002. Ovdje će se iz bogate literature izdvojiti samo nekoliko naslova, među kojima je Vinceova knjiga nezaobilazna.

2 Knjiga ima tri izdanja: ¹1993, ²1995. i ³2009, a tiskana je i u prijevodu na engleskom i njemačkom jeziku.

3 Oczkova je 2006. u Krakovu objavila knjigu na poljskom pod naslovom *Chorwaci i ich język : Z dziejów normy literackiej*, a na hrvatskom je izišla 2010. u prijevodu Nede Pintarić pod naslovom *Hrvati i njihov jezik. Iz povijesti kodificiranja književnojezične norme* u izdanju Školske knjige.

donosi prikaz standardizacije hrvatskoga i drugih slavenskih jezika jest knjiga Dubravke Sesar *Putovima slavenskih književnih jezika*.⁴ Iako je glavna tema standardizacija češkoga jezika, knjiga se može promatrati i kao pregled hrvatske jezične standardizacije u kontekstu drugih slavenskih standardizacija. Uz nabrojene monografije tu je i knjiga Branke Tafre *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja*, koja unosi nov pristup u proučavanje povijesti starih hrvatskih gramatika koji se naziva gramatikologijom, a koja „istražuje i opisuje različite metodološke aparate gramatičkih opisa” (Tafra 1993: 9). Za razliku od Vinceove vanjske povijesti hrvatskoga književnoga jezika, tu je riječ o unutrašnjoj povijesti hrvatskoga književnoga i standardnoga jezika. Poviješću hrvatskih gramatika bavila se u istoimenoj knjizi i Sanda Ham u kojoj je dala pregled hrvatskih gramatika od 1604. do 2005. godine.⁵ Riječ je o pregledu hrvatskih gramatika o kojima su dani osnovni podaci o izdanjima i njihovu sadržaju te su prikazani pojedinačni jezični oblici kojima se može pratiti jezična norma. Autorica međutim nije obuhvatila i kajkavske gramatike, a uz to kao ozbiljan nedostatak možemo smatrati i izostavljanje popisa korištene literature. Još je nekoliko osječkih autorica objavilo knjige u kojima se pisalo o književnojezičnim temama povezanim sa slavonskim jezikoslovcima. Među ostalim, tu je knjiga Ljiljane Kolenić pod naslovom *Brodski jezikoslovci* iz 2003. godine. Riječ je o priređenim djelomičnim pretiscima gramatika Blaža Tadijanovića, Marijana Lanosovića i Ignjata A. Brlića s komentarima.⁶ Loretana Despot objavila je 2005. godine knjigu *Jezik slavonskih franjevaca do preporoda*. Autorica je obradila glavna jezična obilježja djela slavonskih franjevaca, posebice morfonološke osobitosti, tvorbu i sintaksu. Spomenuta djela razlikuju se u pristupu (vanjska ili unutrašnja povijest jezika i jezikoslovlja), ali i u opsegu. Većina donosi opis jezičnih priručnika, podatke o autorima, a ponešto i o kontekstu u kojem su djela nastala. Drugi pak radovi prate razvoj gramatičke norme ili usporedno prate razvoj jezikoslovne misli, ili točnije rečeno jezičnih oblika u više autora. Zajedničko je većini da u istraživanjima i opisima ne izlaze iz domaćih okvira. Tu je jedina iznimka knjiga Dubravke Sesar.

Uz nabrojene knjige mnogo je tekstova koji su objavljeni po različitim zbornicima i časopisima, a koji se tiču hrvatskoga jezikoslovlja ili povijesti hrvatskoga književnoga jezika u 18. stoljeću. Povijest se hrvatskoga jezikoslovlja općenito, pa onda i 18. stoljeća, počela vrlo rano istraživati. Među prvim

4 Knjigu je objavio Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1996, a puni naslov glasi *Putovima slavenskih književnih jezika : Pregled standardizacije češkoga i drugih slavenskih jezika*.

5 Naslov je knjige *Povijest hrvatskih gramatika*, a objavio ju je 2006. godine Nakladni zavod Globus.

6 U to vrijeme ni jedna od tih gramatika nije bila pretisnuta pa je to izdanje bilo dragocjeno. Dvije godine poslije pretisnut će se Tadijanovićeva gramatika prvi put.

većim istraživačima bili su Vladoje Dukat, Tomo Matić, Franjo Fancev, Marko Kosor, čiji su se tekstovi najčešće objavljivali u Akademijinim izdanjima. Oni su utvrdili autorstvo pojedinih djela, detaljno su opisivali sadržaj i izgled, a ocjenjivali su i jezikoslovni doseg tih priručnika. Zanimljivo je da su obuhvatili i pitanje uzora i izvora, odnosno tražili su djela kojima su se autori domaćih rječnika i gramatika služili pri sastavljanju svojih djela. Naglasimo da je tu bila riječ o stranim djelima za koja se pretpostavljalo da su mogla biti dostupna domaćim autorima. Za ilustraciju spomenimo samo Kosora (1957) koji je gotovo filigranskim pretraživanjem i uspoređivanjem rukopisnoga rječnika fra Josipa Jurina s kraja 18. stoljeća pronašao da mu je izvorom služio Turinski rječnik,⁷ ali je precizno otkrio i odstupanja od njega te pronašao i druge izvore, među kojima su i domaći – Della Bellin rječnik nešto više, a Mikaljin nešto manje. Temeljitosti istraživanja pridonosi i otkrivanje Jurinovih kalkova i novotvorenica te opsežna rasprava o hrvatskom jeziku, slovopisu i pravopisu, u kojoj su usporednice s domaćim autorima. Danas se ne može ni zamisliti tko bi s toliko strpljenja i znanja uspoređivao riječ po riječ i tragao za sličnostima i razlikama. A to nije jedina Kosorova takva rasprava! Ti su prvi istraživači obavili golem posao i s više su ili manje uspjeha uspjeli utvrditi velik broj izvora. Poslije njih posao su nastavljali drugi istraživači koji su ispravili pokoje netočnosti kad je riječ bila o stranim izvorima, a nov je pristup i poredbeno proučavanje pojedinih tema.⁸ Proučava se i razvoj gramatičke i leksikografske norme (npr. Tafra 2012). Mnogi noviji radovi obrađuju jezične priručnike s različitih aspekata, pa se tako obrađuje neka sintaktička tema (Stolac 2002, Demo 2004), morfološka poput obrade glagola (Grubeša 2009), opisa glagolskoga vida (Brlobaš 2008) ili pak iz tvorbe riječi (Horvat i Ramadanović 2007). Primjećuje se da se u tim novijim istraživanjima podrobnije obrađuju pojedine specifičnosti nekoga jezičnoga priručnika ili se ograničuju na uske jezične teme te pritom isključuju širi kontekst u kojem su ta djela nastajala.

Mnogi su radovi obrađivali razvoj nazivoslovlja u jezičnim priručnicima 18. stoljeća, od humanističkoga (Vončina 1997), filozofskoga (Zenko 1985), jezikoslovnoga (usp. Šimundić 1984, Ptičar 1992, Lewis, Štebih i Vajs 2006), matematičkoga (Dadić 1985), medicinskoga (Vidović 1984) do botaničkoga (Vajs 2003) i sl. Ta su istraživanja od velike važnosti za razumijevanje

7 Riječ je o rječniku *Vocabula latini, italique, sermonis in duos tomos distributa, ... ad usum Studiosae Humanorum Litterarum Juventutis in regio Taurinensi Archigymnasio* (Napulj, 1761), koji se na našem području popularno zvao *Turinskim*, *Turinežem* ili *Vocabolario Taurinense*. Rječnik je bio jako cijenjen, objavljen je desetak puta u 18. stoljeću, a neka su od tih izdanja korištena i u našim samostanskim knjižnicama.

8 To su istraživanja Branke Tafre (npr. Tafra 1993, 2012), dok Ivo Pranjković istražuje doprinos bosanskih franjevaca u izgradnji hrvatskoga književnoga jezika ili uspoređuje fonološki i sintaktički opis u prvim slavonskim gramatikama (Pranjković 1992).

povijesnoga puta hrvatskoga standardnoga jezika jer je izgrađena terminologija najbolji pokazatelj standardnosti nekoga jezika, ali i razvijenosti pojedinih znanosti. Kako se zna da je većina suvremenih znanosti nastala tek u 19. stoljeću, razvoj hrvatskoga nazivlja u stoljećima prije velik je korak u izgradnji hrvatskoga standardnoga jezika.

Svemu tomu nedostaju istraživanja koja bi hrvatske priručnike stavila u jedan širi, europski kontekst. Doduše postoje vrijedne iznimke poput velike studije Radoslava Katičića (1981) o gramatici Bartola Kašića i njezinim europskim uzorima, a ne smiju se zaobići ni radovi Josipa Jerneja (1984), Pavla Knezovića (1988), Stanka Žepića (1992), Istvána Nyomárkaya (2000), Maje Häusler (1992) ili na primjer nešto noviji rad Sanje Perić Gavrančić (2012), koji ipak nisu mimoišli pitanje uzora i izvora hrvatskim jezičnim priručnicima u 18. stoljeću. No, treba reći da ti autori nisu kroatisti, pa bi se mogla uputiti i kritika kroatistima da njihov posao obavljaju drugi filolozi. S jedne je strane sasvim opravdano da se kroatisti bave hrvatskim jezikom, klasični filolozi naravno grčkim i latinskim, romanisti talijanskim, germanisti njemačkim. No, s druge strane, da bi se neki jezikoslovac, autor višejezičnoga djela, valjano promotrio, istražio i smjestio u vrijeme i prostor širi od nacionalnih granica, koje su na kraju krajeva u 18. stoljeću bile šire nego što su danas, treba uzeti u obzir istraživanja svih tih grana i promatrati autora i djelo iz više kutova, a činjenica da je tu riječ o hrvatskim jezičnim priručnicima povlači tvrdnju da je na kroatistima da temeljito prouče ta djela.

Ne može se reći da je neki priručnik ili autor ostao zanemaren. Većina je jako dobro istražena i opisana, pa čak i priručnici koji su ostali u rukopisima, posebice rječnici. Svim je poznatijim autorima toga vremena posvećen barem jedan znanstveni skup i prateći zbornici s objavljenim radovima. Mnogim su istaknutim leksikografima i gramatičarima bili posvećeni znanstveni skupovi. Treba spomenuti i nezaobilazne pretiske starih jezičnih priručnika, u čem se posebno istaknuo Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.⁹

No, mnoštvu radova koji se raznoliko bave hrvatskim jezičnim priručnicima, jezikoslovljem i povijesti hrvatskoga književnoga jezika u 18. stoljeću unatoč, još ima mjesta za nova istraživanja, a prijeko su potrebna istraživanja širega

9 Od djela iz 18. stoljeća pretisnuta su ova: *Grammatica Latino-Illyrica a patre F. Laurentio de Gliubuschi* (Lovro Šitović, 1713, 2005, MH i dr.), *Istruzioni grammaticali della Lingua Illirica* (Ardelio della Bella, 1728, 2006, IHJJ), *Gazophylacium seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium* (Ivan Belostenec, 1740, 1972, Liber, 1998, Stari grad), *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples* (Franjo Sušnik i Andrija Jambrešić, 1742, 1992, IHJJ), *Svaschta po mallo illiti kratko sloxenye immenah i ricsih u illyrski, i nyemacski jezik* (Blaž Tadijanović, 1761, 2005, Udruga građana *Baština* Slavonski Brod, 2012, IHJJ), *Joakima Stulli Dubrocsanina Rjecsosloxje* (Joakim Stulli, 1806, 1985, O. Sagner).

konteksta nastanka tih priručnika i razvoja hrvatskoga jezikoslovlja u 18. stoljeću. Taj bi širi kontekst trebao značiti istraživanje hrvatskoga jezikoslovlja u suodnosu s europskim (Košutar 2013).

Valjana je pretpostavka da su povijesni kontekst i duhovno ozračje utjecali na hrvatsko jezikoslovlje u prošlosti, pa tako i u 18. stoljeću, kao i tvrdnja da hrvatsko jezikoslovlje nije ni na koji način odvojeno od europskoga jezikoslovlja toga vremena.

Kroatistička literatura koja se bavi poviješću hrvatskoga književnoga jezika rijetko je izlazila iz svojih uskonacionalnih okvira. Stoga se događalo da su se utjecaji na jezikoslovna djela istraživanih autora uvijek otkrivali gotovo isključivo u domaćih autora, a i rado se tragalo za poveznicama po prostornom ključu jer su se pronalazile konvergentne silnice među piscima različitih književnojezičnih krugova. Ta se ocjena odnosi na većinu radova, primjerice u opsežnoj studiji uz pretisak *Blaga jezika slovinskoga* Jakova Mikalje (Gabrić-Bagarić 2011: 954) tek se usputno spominje “mogućnost korištenja kakvoga talijanskoga rječnika” uz latinski izvor. Naslov knjige *Pogled u strukturu hrvatske gramatike* Ljiljane Kolenić (2003b) upravo vapi za pogledom na europske gramatike, ali u popisu literature, nažalost, nema nijedne strane bibliografske jedinice, a u knjizi autorica uspoređuje “stanje u onim gramatikama u kojima se vidi izravno nasljedovanje na prvu hrvatsku gramatiku” (str. 10) te “oblike glagola i imenica u djelu ‘oca hrvatskoga književnoga jezika’ s oblicima što ih nalazimo u djelu (gramatici) ‘oca hrvatske gramatike’”¹⁰ (str. 9). Ni u spomenutoj knjizi *Jezik slavonskih franjevaca do preporoda* Loretane Despot (2005) nema stranih autora, a usporedbe se odnose samo na domaće autore. Rasprava uz pretisak kajkavskoga pravopisa *Kratkoga nauka iz 1779.* (Vajs i Zečević 2003) nije uopće otkrila bečki predložak premda je pravopis dvojezično tiskan na njemačkom i na hrvatskom pa je to već bio putokaz u kojem smjeru treba ići. Bilo je autora koji su spominjali konkretne moguće strane izvore, ali su zaobilazili tu temu iz metodoloških razloga jer bi široka istraživanja postala još šira.¹¹ No, na takve veze Kolenić (1998: 27–28) drugačije gleda: “Međutim, uzor za dvojezične pojmovne rječnike mogli su hrvatski jezikoslovci 18. stoljeća naći u gramatikama bosanskih franjevaca Tome Babića i Lovre Šitovića Ljubušaka, dakle u svojoj hrvatskoj gramatičarskoj i leksikografskoj tradiciji, što dakako ne isključuje mogućnost ugledanja i na strane leksikografe.” Važnost velikoga utjecaja bečkih gramatika druge polovice 18. stoljeća te metodičkih priručnika poznatoga pedagoga Johanna Ignaza von Felbigera na povijest gramatika u zemljama Monarhije te općenito na učenje

10 Jedno se poglavlje zove “Glagolski oblici u Kašićevoj gramatici i Marulićevoj *Juditi*”.

11 Tafra (1993) na više mjesta upućuje na utjecaje stranih gramatika, npr. latinske na opis glagolskoga sustava (str. 115).

jezika, i materinskoga i stranoga, pa dakle i hrvatskoga uočili su prije strani slavisti, osobito Keipert¹² i Nyomárkay (2000), nego domaći kroatisti. Utjecaji su očiti u gramatičkom nazivlju, posebice u kajkavskim jezičnim priručnicima čija je uloga u stvaranju hrvatskoga jezikoslovnoga nazivlja konačno pravo vrednovana (Lewis i dr. 2006, Keipert 2013). Novije istraživanje europskih uzora i izvora za naše jezikoslovlje u tom stoljeću (Košutar 2013) otkrilo je neodvojivost hrvatske jezikoslovne misli od europske i nužnost promjene pristupa koji će razbiti kroatistički izolacionizam.

Slavonska književnost 18. stoljeća – pokrajinska (dijalektna) književnost?

Stara shvaćanja o slavonskoj književnosti kao pokrajinskoj unatoč svim dokazima o utjecaju dubrovačkih, dalmatinskih, kajkavskih i bosanskih pisaca na slavonske, ima svoga blizanca u iskrivljenom jezikoslovnom tumačenju jezika slavonskih pisaca koje je proizvelo tvrdnju da su jezikoslovci i uopće dopreporodni slavonski pisci pisali uglavnom jezikom izraslom na slavonskom dijalektu. Premda povjesničari književnosti i jezikoslovci idu u svojim istraživanjima usporednim putovima, njihovi se pogledi mogu svesti na jedan logičan zaključak. Ako je slavonska dopreporodna književnost pokrajinska, ako jezikoslovci opisuju u svojim jezičnim priručnicima svoje dijalekte, onda je i književnost dijalektna. Slijedom znanstvene literature, dolazi se do kontradiktornih zaključaka. Primjerice, Kolenić (2003a) s jedne strane tvrdi da je gramatika Ignjata Alojzija Brlića “ponajprije opis broskog govora slavonskoga dijalekta” (str. 168), što bi značilo da je dijalektna gramatika, a s druge strane (str. 165) da je Brlić poznao “sve dostupne slovnice hrvatskoga jezika”, među kojima su uz Relkovića i Lanosovića i oni izvan slavonskoga kruga: Della Bella, Voltić i Starčević te Karadžić. Tomu je popisu trebalo pridružiti i njemačke gramatičare, barem zbog same činjenice da je gramatika pisana na njemačkom jeziku i da je njezin autor morao imati kao uzor i njemačke gramatike barem za terminologiju i samu koncepciju. Pogled na tu gramatiku, a to vrijedi i za one starije, pruža bezbroj dokaza za drugačije zaključke od zaključaka Ljiljane Kolenić. Činjenica da su starije hrvatske gramatike bile kontrastivne nameće zaključak da su njihovi autori posezali za stranim gramatikama. Od kroatista je to davno uočio Pranjeković (1985) kad je zaključio da je na Relkovićev opis glagolskoga sustava utjecao njemački opis. S druge strane, grafem *y* u Brlića za sve odraze jata ujediniteljski je grafem kao i Belostenčev *e* s točkom i ilirsko “rogato” *e*. Da nije tako, bio bi *i* kao što

12 Obrađivao je u više radova utjecaj bečkih gramatika, usp. Keipert 1991.

je u Šime Starčevića ili *je* kao što je u Della Belle. Koliko je to zaista brodski govor, dovoljno pokazuju lokativni oblici: *u nóxih (ima)* ili *u nóxevih (ima)*. Bilo bi zanimljivo naći dijalekt u kojem ima četiri moguća lokativna oblika. Zaglédanje u domaće starije gramatike ostavilo je traga ponajprije na izbor jezika koji se opisuje, a zaglédanje u strane na koncepciju i na metajezik, što vrijedi za sve autore. No, kad smo već spomenuli Brlića, Pranjkoviće (1999) detaljna analiza Brličeve obrade priloga na čak trinaest stranica otkriva čvrstu ukorijenjenost hrvatskoga jezikoslovlja u europsko. Naime, gotovo sve naše stare gramatike, i veće i manje, imaju vrlo široko razrađenu razredbu priloga na semantičke razrede, što je strani utjecaj. Primjerice, Veneroni je (1737) priloge „dosta široko zahvatio, pa je u njih svrstao i riječi koje to nisu” (Košutar 2013), što je i Pranjković otkrio u Brlića, a jednako je i u drugih. Katičić je (1981) uzore za Kašićevu detaljnu razredbu priloga pronašao u Alvaresa, ali i u Donata. Ne samo što nema govora o pokrajinskoj književnosti nego nema govora ni o nekakvim dijalektnim opisima. Pogledi su naših jezikoslovaca sezali mnogo dalje nego što se to nama danas čini.

Polovica 18. stoljeća – književnojezična povijesna razdjelnica?

U kroatistici nema suglasja o nekim temeljnim stvarima, pa čak ni o nazivu predmeta kojim se bavi. Postavlja se pitanje je li u 18. stoljeću riječ o književnom ili već o standardnom jeziku jer su oba naziva u upotrebi kad je riječ o tom vremenu. Ne samo da se ne zna koji je atribut ispravan uz jezik u prošlosti nego je dvojako imenovanje protegnuto i na suvremenost. Na koricama *Hrvatskoga pravopisa* (Babić i Moguš 2010) stoji: “usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika”, a u predgovoru: “u skladu sa sustavom hrvatskoga književnoga jezika”. Čitatelji su ostali uskraćeni za objašnjenje jesu li književni i standardni sinonimi ili su to dva naziva za dva pojma.

Dosta je riječi već na tu temu napisano pa ćemo ovdje samo ponoviti stajališta koja su u nekoliko navrata iznesena (Tafra 2012.¹³). Jezikoslovna je kroatistika prihvatila Brozovićevu (1978) književnojezičnu periodizaciju po kojoj je upravo polovica 18. stoljeća periodizacijska razdjelnica pa se naučava da od nje počinje povijest standardnoga jezika,¹⁴ iako je Brozović zapravo označio početak standardizacije. Taj se početak pomicao dublje u prošlost, ali se i pritom opet pogrešno tumačila Brozovićeva standardološka teorija te se Kašićevo djelo umjesto kao početak jednoga procesa obilježavalo kao

13 Usp. osobito rasprave «Sedamnaesto stoljeće – predstandardizacijsko ili standardizacijsko razdoblje hrvatskoga jezika» i „Nova periodizacija povijesti hrvatskoga književnoga jezika”.

14 Usp. naslov knjige Marka Samardžije *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika* (Zagreb, 1997, 2004).

početak standardnoga jezika: “Kašićevom gramatikom započinje standardno razdoblje hrvatskoga književnoga jezika” (Kolenić 2003b: 9). Premda je 18. stoljeće u mnogočemu ključno u povijesti mnogih europskih književnih jezika (Sesar 2004), nikako se još ne može govoriti o standardnom jeziku, a pogotovo se taj atribut ne može staviti uz Kašićev jezik, jer nedostaje bitno obilježje standardnosti nekoga jezika – kodificiranost. Zato je važno da se kulturni naddijalektni idiom toga doba zove i dalje književnim jezikom, a tek kad bude kodificiran u 19. stoljeću, kad postane obvezan u javnoj komunikaciji, da se imenuje standardnim. Time smo riješili i pitanje periodizacijske granice jer je za nas druga polovica 18. stoljeća neodvojiva od prve, ali i od starijega razdoblja, što najbolje pokazuju djela slavonskih franjevac. Nema ni jednoga valjanoga razloga da se, primjerice, Stjepan Vilov svrstava u predstandardizacijsko, a Emerik Pavić, na kojega je Vilov utjecao, u standardizacijsko razdoblje. I još jedan primjer, slavonski. Lanosović je bio pod utjecajem Della Belle jer se u njegovim rječnicima nalaze riječi iz dubrovačkoga rječnika, a kad bi polovica 18. stoljeća bila periodizacijska granica, ta bi dvojica jezikoslovaca pripadala različitim razdobljima. Tako smo izbrisali umjetne vremenske granice, ali i prostorne jer je očito da je na djelu, iako govorimo o književnim krugovima, isprepletenost na svim razinama.

Kroatističke terminološke stranputice – pojmovlje i nazivlje

Više je terminoloških neodređenosti i neujednačenosti u radovima iz povijesti hrvatskoga književnoga jezika, a zadržat ćemo se samo na nekoliko njih. Dio terminoloških netočnosti i nepreciznosti posljedica su navike da se jednom nešto imenovano više ne preispituje, odnosno da se neimenovano i ne pokušava imenovati. U slovopisnoj terminologiji već dugo ne postoji jednoznačan odgovor na pitanje kako se zovu *e* i *a* u *vèrt*, odnosno *vàrt* u starim štokavskim tekstovima i koji je njegov status, jer o tome ovisi treba li ga pisati ili ne treba kad se tekstovi navode današnjim slovopisom. Tako Moguš (1993: 121) navodi suvremenim slovopisom primjere iz Katančićeva djela *Kamen pravi smutnje velike* (1780) u kojima je: *cerkva*, *Isukerst*, ali i iz Della Bellina rječnika stih iz Gundulićeva *Osmana: Jedno je sunce varh nebesa* (Moguš 1993: 113). Kolenić (1998: 32) također bilježi *er* u Relkovićevim primjerima koje piše današnjim slovopisom: *verstopis*, *derže se*, što bi značilo da *e* ima status fonema. Takvu shvaćanju u prilog ide i njegovo imenovanje. Najčešće je u literaturi nazivan *popratni samoglasnik*, još i *popratni vokal*, *popratno slovo*, a nedavno se pojavio i naziv *popratnik*, koji je s tvorbenoga i terminološkoga stajališta mnogo bolji naziv, jedina je mana i njemu i dvorječnim nazivima što uopće nije riječ o nekoj “pratnji” slovu *r*. Brozović je davno (1987) *er*

nazvao dvoslovom, što on i jest, pa ostaje nejasno zašto ga tako nisu i drugi nazivali s obzirom na to da je Brozović desetljećima u nas bio jezikoslovni autoritet. Kad se gleda povijest hrvatskoga slovopisa, vidi se da se slogotvorni /r/ pisao jednoslovom, dvoslovom i troslovom. Troslovom *rri* pisao ga je Mikalja, stariji štokavski pisci dvoslovima *er* i *ar*, najčešće s gravisom (*èr*, *àr*) da bi se razlikovali od dvofonemskoga slijeda (*berač*, *parati*). Već je više puta upozoravano¹⁵ da je pogrešno proglašavati slova *a* i *e* uz *r* popratnima, i još samoglasnicima, jer je riječ o dvoslovu kao što su *lj* i *nj* u kojima *j* nije popratno, iako bi moglo biti jer služi za umekšavanje. Unatoč argumentima ipak se i dalje govori o popratnim samoglasnicima (Farkaš 2010, *passim*), a ima i tvrdnji da su ilirci „uveli pisanje popratnoga samoglasnika” (Malić 1995: 30) te da se u kajkavskim i čakavskim govorima „popratnik uz slogotvorno /r/ izgovarao” (Bašić 2006: 87). Kajkavska dvofonemska sekvencija *er* (*kerv*) i čakavska *ar* (*artić*) pripadaju fonologiji, a štokavski dvoslovi *er* i *ar*, točnije *èr*, *àr*, pripadaju slovopisu, i to je velika razlika. Iako će se problem grafema za slogotvorni /r/ riješiti tek u drugoj polovici 19. stoljeća, najprije teorijski (Jagić 1864), a zatim i u školskim udžbenicima (Brlić 1854, Veber 1876), slovopisno je rješenje dao mnogo prije Bračuljević (1730) u svojoj uvodnoj *Opomeni za pravo, dobro i lako sciti ove kgnighe*¹⁶ da riječi treba „pifati onako, kakfse govori”. Premda neki pišu *Gark*, *kerst*, te riječi «izgovaraju se s’famima neglasloviti slovi» pa ih je on zato pisao *Grk*, *krst*. Mnogi su davali podatke o slovopisu u starijih pisaca, ali se najviše podataka još uvijek može naći u Maretića (1889). Iako je dosta pisaca proučio, on nije našao ni u jednoga da je slogotvorni /r/ pisao kao i neslogotvorni, dakle grafemom *r*, dok je Loretana Farkaš (2010) navela, osim Bračuljevića, još slavonskih franjevac (Mihovil Radnić, Ivan Grličić, Jerolim Lipovčić). Ti su podaci veoma važni za daljnje izvođenje zaključaka jer se smatralo da je jednoslov došao u hrvatski pravopis zaključcima Bečkoga književnoga dogovora, što dakle nije točno.

Kao što nesretni “popratnik” uz slogotvorni /r/ još uvijek nema svoje čvrsto mjesto u slovopisnoj terminologiji, nego ga se gura u fonologiju, gdje mu nije mjesto, jednako tako i genitivno množinsko imenično *h* doživljava različite literaturne interpretacije. Malo-malo u navođenju primjera iz starih štokavskih tekstova današnjim slovopisom ostaje napisano genitivno *h* kao da je dio nastavka. A nije! U slavonskih je pisaca 18. stoljeća on preuzet od starijih autora i imao je svoje čvrsto normativno slovopisno mjesto. Sve su te polemike¹⁷ bile suviše jer je već Relković obrazložio zašto se to *h* piše, a piše se zato što “sluxi nakraju ricsi za rastaviti *casus* jedan od drugoga; napril: *Nominativo plurali*

15 Usp. Tafra 1993: 55 i 2012. (posebno *Šulekove jezikoslovne rasprave*).

16 Stranice nisu obrojčane.

17 Usp. poglavlje “Genitivno *h* ili ponovno o *ahu*” u Tafra 2013.

ovi ljudi. *Genitivo ovih ljudi*” (Tafra 1995: 114). Premda su poslije i ilirci (npr. Veber u svoj *Slovnici hrvatskoj* 1876) protumačili da im to slovo služi kao genitivni znak za dužinu, iako su u početku mislili da je ono etimološko¹⁸ s obzirom na to da je Karadžić naveo da se ono i izgovara u Crnoj Gori i premda je Jagić (1864) zaključio da štokavci u imeničnom genitivu množine ne izgovaraju na kraju *h* pa ga zato ne treba ni pisati, hrvatski književni povjesničari, ali i jezikoslovci nisu smatrali da postoji problem pa na istoj stranici današnjim se slovopisom citira Tadijanović bez genitivnoga *h* (“nemoj mišati tuđih riči¹⁹”) i Relkovićeve *Satir sa h* (“zadosta ričih imala”, “izmed svih drugih slovinskih narodah”) (Moguš 1993: 117). Ljiljana Kolenić nije marila što je Relković sam rekao o pisanju slova *h* u genitivu množine pa citira njegove genitive: *umišanih ričih, slovinskih jezakah, od Turakah ostale*, ali Tadijanoviću izbacuje *h*: *dosta riči* (Kolenić 1998: 32). U kroatistici je prvi put postavljeno pitanje statusa genitivnoga *h* tek prije dvadesetak godina (Tafra 1991) kad je iznesena argumentacija da je dočeto *h* u imeničnom genitivu množine slovopisni znak za dužinu. Dokazi su pronađeni upravo u slavonskih pisaca 18. stoljeća i u samih iliraca, ali je genitivno *h* ostalo i dalje neriješeno kroatističko pitanje. Naime, dio je jezikoslovaca prihvatio iznesenu argumentaciju, dio i dalje piše *h*, a neki ga pak pišu i ne pišu bez ikakva kriterija.

Slavonski je slovopis, za razliku od kajkavskoga i dalmatinskoga, bio prilično ujednačen, jednoznačan, a dosta se slova ustalilo i ostalo do današnjega slovopisa zahvaljujući upravo njemu, npr. *lj, nj, c, s, z*. Gotovo je sve o njem poznato jer je bio predmetom mnogih radova. Ostalo je još nekoliko terminoloških propusta osim ispravnoga imenovanja grafema za slogotvorni /r/. U vrlo iscrpnoj analizi slavonskoga slovopisa na reprezentativnom korpusu, s mnogo dragocjenih podataka, Loretana Farkaš (2010) u sveučilišnom udžbeniku, iako pojam grafema dobro određuje (“Od kajkavaca Jakobović preuzima grafeme *cs, ly, ny ...*”; str. 67), zapravo ga na nekoliko mjesta zamućuje, npr.: “Ponekad su u starim tekstovima skupine grafema ipak dobra rješenja, npr. *cs /č/, ch /ć/, /k/, cz /c/*” (str. 10). Nije uopće riječ o skupinama jer su *cs, ch, cz* tri grafema jednako kao što su to *m, n, o*, samo su jedni dvoslovi, a drugi jednoslovi. Također nije ispravno kad se miješaju pravopisna i fonološka razina pa se napiše da “u vezama korijenskoga morfema sa sufiksom ne provodi se jednačenje po zvučnosti: *lupexstvo ...*” (Farkaš 2005: 91, 2010: 34) jer se jednačenje provodi u govoru, ali se ono ne bilježi u morfonološkom pravopisu.

18 Jagić je znao da nije etimološko pa je savjetovao neka se “okane etimologičnost po Crnoj Gori tražiti” (1864: 156).

19 U Tadijanovića: *ričih*.

Zaključak – pogled unaprijed

Hrvatski je književni jezik 18. stoljeća dovoljno istražen, prevrednovano je značenje toga stoljeća u njegovoj povijesti, ostale su još razlike u mišljenju o tome je li njegova polovica periodizacijska razdjelnica ili nije, ako jest, počinje li od nje standardizacija ili prvo razdoblje standardnoga jezika te treba li uopće drugi naziv uz književni jezik. Povijest književnoga jezika gledamo kao cjelinu u koju je svako vrijeme ugradilo nešto svoga. Slavonski je prinos u 18. stoljeću njegovu razvoju golem. Prvi je put normiran pravopis, slovopis je pojednostavljen i do preporoda će on biti dominantan u odnosu na kajkavski i dalmatinski, a brojna su književna, jezikoslovna i poučna djela pridonijela prestižu štokavske književne stilizacije.

Vrijeme je opisa života i djelâ starijih jezikoslovaca uglavnom iza nas. Zna se već mnogo o njima, o književnojezičnim međusobnim utjecajima koji otkrivaju čvrstu povezanost dubrovačkih, dalmatinskih, kajkavskih i slavonskih pisaca. Sad bi kroatisti trebali pomaknuti granice proučavanja te nastaviti istraživanja u kojem su išli drugi filolozi i tragati ne samo za domaćim poveznicama nego i za europskima. Time se ne umanjuje vrijednost svih onih pokušaja jezičnoga približavanja jednih drugima koje je i pridonijelo stvaranju jednoga književnoga jezika unatoč dijalektnoj raznolikosti i unatoč raskomadanoj teritoriji na više državnih tvorevina. Slavonski su jezikoslovci preuzimali od europskih uzora metode sastavljanja udžbenika iz kojih bi se najlakše učio jezik, a svi su pisci svojim raznovrsnim tekstovima širili polifunkcionalnost književnoga jezika, dok su franjevci unosili u taj opustjeli kraj duhovnost svoga reda povezujući ga u jedan kulturni krug od Budima do Dubrovnika.

Paljetkujući po kroatističkoj literaturi na primjeru istraženosti 18. stoljeća pokazali smo koliko je važno pravilno odrediti širinu konteksta u koji se smješta predmet proučavanja i izgraditi valjan teorijski okvir za njegovo istraživanje. I već samo imenovanje pojmova, pa i navod jedne riječi iz teksta pokazuje znanstvenu utemeljenost pristupa zadanoj temi.

Literatura

Babić, Stjepan, Moguš, Milan (2010), *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb.

Bašić-Kosić, Nataša (2006), *Vukovci i hrvatski jezični standard*, doktorski rad, rukopis, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet, Osijek.

Bračuljević, Lovro (1730), *Uzao scerafinske (nascki) goruchie gliubavi*, Ofen.

Brlić, Andrija Torkvat (1854), *Grammatik der illyrischen Sprache wie solche in Munde und Schrift der Serben und Kroaten gebräuchlich ist von Andreas Torquat Berlić*, Beč.

Brlobaš, Željka (2008) „Opis glagolskoga vida u gramatikama hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika“, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 34: 39–61.

Brozović, Dalibor (1978), „Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti“, u: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu* (ur. Aleksandar Flaker, Krunoslav Pranjić), Liber – Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta, Zagreb.

Brozović, Dalibor (1987), “O grafijskim pitanjima u hrvatskome narodnom preporodu”, *Zadarska revija*, 36 (4–5): 335–344.

Dadić, Žarko (1985), „Matematički i fizikalni pojmovi u Lanosovićevu rukopisnom rječniku“, u: *Zbornik radova o Marijanu Lanosoviću* (ur. Dragutin Tadijanović i Đuro Berber), JAZU, Osijek.

Demo, Šime (2004), „Latinska sintaksa kao implicitno prisutna problematika u gramatikama Tome Babića i Lovre Šitovića“, *Fluminensia*, 16, 1–2: 45–63.

Despot, Loretana (2005), *Jezik slavonskih franjevaca do preporoda*, Filozofski fakultet, Osijek.

Dukat, Vladoje (1908), „Hrvatske preradbe Grigelyevih ‘Institutiones Grammaticae’“, *Rad JAZU*, 172: 1–100.

Farkaš, Loretana (2010), *Od slovoslovnosti slavonske*, Filozofski fakultet, Osijek.

Gabrić-Bagarić, Darija (2011), „Leksikograf Jakov Mikalja“, u: Jakov Mikalja, *Blago jezika slovinskoga*, transkripcija i leksikografska interpretacija, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.

Grubeša, Josip (2009), “Glagol u Šitovićevu katalogu i Lalićevu rječniku”, u: *Zbornik o Lovri Šitoviću* (ur. Pavao Knezović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 187–194.

Häusler, Maja (1992), *Udžbenici njemačkog jezika u Hrvatskoj 18. stoljeća*, magistarski rad, rukopis, Filozofski fakultet, Zagreb.

Horvat, Marijana, Ermina Ramadanović (2007), „O tvorbi riječi u Tadijanovićevu djelu *Svašta po malo*“, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33: 177–196.

Jagić, Vatroslav (1864), „Naš pravopis“, *Književnik*, I (1): 1–34, I (2): 151–180.

- Jernej, Josip (1984), „O talijanskim i latinskim izvorima Stullijeva rječnika”, *Filologija*, 12: 413–422.
- Katičić, Radoslav (1981), „Gramatika Bartola Kašića”, *Rad JAZU*, 388: 5–129.
- Keipert, Helmut (1991), „Die ‘Wiener Anleitung’ in der slavischen Grammatikographie des ausgehenden 18. Jahrhunderts”, *Zeitschrift für slavische Philologie*, 51: 23–59.
- Keipert, Helmut (2013), „Die ‚Wiener Anleitung‘ und die Entwicklung der Terminologie in kroatischen Grammatiken des 19. Jh.“, *Die Welt der Slaven*, LVIII: 103–129.
- Knezović, Pavle (1988), „Aneksni rječnici latinskih gramatika 18. stoljeća“, u: *Leksikografija i leksikologija* (ur. Asim Peco), ANUBiH, Sarajevo.
- Kolenić, Ljiljana (1998), *Riječ o riječima: Iz hrvatske leksikologije i leksikografije 17. i 18. stoljeća*, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Osijeku, Osijek.
- Kolenić, Ljiljana (2003a), *Brodski jezikoslovci*, Matica hrvatska, S. Brod.
- Kolenić, Ljiljana (2003b), *Pogled u strukturu hrvatske gramatike (Od Kašićeve do Tkalčevićeve)*, Filozofski fakultet, Osijek.
- Kosor, Marko (1957), „Izvori, pravopis i jezik Jurinovih rječnika”, *Rad JAZU*, 315: 77–231.
- Košutar, Petra (2013), *Hrvatsko jezikoslovlje 18. stoljeća u suodnosu s europskim, rukopis, doktorski rad*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Lewis, Kristian, Barbara Štebih, Nada Vajs (2006) „Gramatičko nazivlje u hrvatskome kajkavskome književnom jeziku”, *Filologija*, 46–47: 183–201.
- Malić, Dragica (1995), „Uvod”, u: Eugenija Barić i dr., *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Maretić, Tomo (1889), *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*, Djela JAZU, Zagreb.
- Moguš, Milan (1993), *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- Nyomárkay, István (2000), *Kroatističke studije*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Perić Gavrančić, Sanja (2012), „Latinski fond Mikaljina *Blaga jezika slovinskoga* – putokaz k leksikografskim izvorima”, *Filologija*, 59: 49–67.
- Pranjković, Ivo (1985), „Gramatika Matije Antuna Relkovića”, *Croatica*, 22–23: 97–117.
- Pranjković, Ivo (1992), «Fonološki i sintaktički opis u prvim slavonskim gramatikama», *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 27: 123–135.

- Pranjaković, Ivo (1999), «Gramatika Ignjata Alojzija Brlića (Opis nepromjenjivih riječi)», *Jezikoslovlje*, II (2–3): 170–181.
- Ptičar, Adela (1992), “Prinos proučavanju jezikoslovnoga nazivlja 18. stoljeća”, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 18: 151–156.
- Sesar, Dubravka (2004), «Slavenski jezici u XVIII. stoljeću: hrvatska književna i jezična baština u slavističkoj magli», *Fluminensia*, 16 (1–2): 65–76.
- Stolac, Diana (2002), „Sintaktičke napomene u gramatici Tome Babića”, u: *Zbornik o Tomi Babiću* (ur. Alojz Jembrih), Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik i Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Šibenik, Zagreb.
- Šimundić, Mate (1984), „Jezikoslovno nazivlje u *Lexiconu* Joakima Stullija”, *Filologija*, 12: 315–203.
- Tafra, Branka (1991), “Jesu li ahavci izgovarali *h*?”, *Kolo*, 5–6: 47–64.
- Tafra, Branka (1993), *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Tafra, Branka (1995), *Jezikoslovna razdvojba*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Tafra, Branka (2012), *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Tafra, Branka (2013), „Dvjestota obljetnica rođenja Vjekoslava Babukića (1812–2012)”, u: Vjekoslav Babukić, *Osnova slovnice slavjanske narčja ilirskoga*, pretisak, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Vajs, Nada (2003), *Hrvatska povijesna fitonimija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Vajs, Nada, Vesna Zečević (2003), “Pogovor”, u: *Kratki navuk za pravopiszanye horvatzko*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Veber, Adolf (1876), *Slovnica hrvatska za srednja učilišta*, Zagreb.
- Vidović, Jozo (1984), „Medicinsko nazivlje Joakima Stullija”, *Filologija*, 12: 349–391.
- Vončina, Josip (1997), “Terminologija humanističkih znanosti u hrvatskoj leksikografiji 18. stoljeća”, *Radovi Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“*, 6: 9–16.
- Zenko, Franjo (1985), “Filozofijski pojmovi u Lanosovićevu rječniku”, u: *Zbornik radova o Marijanu Lanosoviću* (ur. Dragutin Tadijanović i Đuro Berber), JAZU, Osijek.
- Žepić, Stanko (1992), „Njemački dio u Sušnik–Jambrešićevu ‘Lexicon Latinum’”, u: *Lexicon Latinum interpretatione illyrica ...*, pretisak, Zavod za hrvatski jezik, Zagreb.

JEZIKOSLOVNO PALJETKOVANJE PO OSAMNAESTOM STOLJEĆU

Sažetak

U radu su prevrednovane neke jezikoslovne spoznaje o hrvatskom književnom jeziku u 18. stoljeću s obzirom na njegovo dijeljenje u dva periodizacijska razdoblja. Zatim je dan kritički osvrt na kroatističku preveliku zatvorenost u domaće granice i pomanjkanje poveznica s europskim jezikoslovljem toga doba. Na kraju je analiza izabranih primjera jezikoslovnoga nazivlja upotrebljavana u dosadašnjim istraživanjima pokazala manjkavost. Preispitivanje teorijskoga okvira dosadašnje dobre istraženosti povijesti hrvatskoga književnoga jezika mali je doprinos povijesti hrvatskoga jezikoslovlja.

Cljučne riječi: hrvatski književni jezik, slavonski pisci, osamnaesto stoljeće, periodizacijski kriteriji.

LINGUISTICAL GLEANING ACROSS THE 18TH CENTURY

Summary

The paper re-evaluates certain linguistic insights about the Croatian language in the 18th century with respect to its division into two periods. In continuation, a critical overview is given of the Croatist marked insularity within the national borders and the lack of established connections with the European linguistic activity of the time. Finally, the analysis of selected examples of linguistic terminology which had been used in previous studies has revealed deficiencies. Revisiting the theoretical framework of how well the history of the Croatian literary language has been researched is a small contribution to the history of Croatian linguistics.

Keywords: Croatian literary language, Slavonian writers, eighteenth century, criteria for periodisation.